

Gyertyánffy Ágnes

Kicsi, furcsa életem – III. rész

Előszó

Én az életben szinte semmit sem csináltam, velem csak történtek a dolgok. Hogy ezek a történések rajtam kívül mennyire érdekelhetnek mást, nagy kérdés. Talán csak anynyiban, amennyiben általános történet, ami másokkal is megtörtént, s én egy vagyok a sok szemtanú közül. Kicsi, furcsa életem összefonódik kicsi, nekem végtelenül kedves hazám történetével, azzal, ami generációkkal előttem történt családom tagjaival is, és rajtuk keresztül velem is. A történelmi hűség kedvéért tehát megpróbálok igazat írni. Ebben Isten segít.

Azt szeretném érzékelteni, hogy a XX. sz. történelme hogyan és milyen mértékben szólt bele egy kisember életébe, hogy hogyan éltem meg – alulnézetből – a század turbulens történelmét.

Az első otthonunk
Budapesten

1948-ben kiutaltak nekünk egy lakást **Budapesten**. Ez nagyon nagy szó volt. Az I. kerület, Hunyadi János út 5. sz. 3. emeletén egy a Várra néző háromszobás tanácsi lakás volt. Azért nem kis mértékben köszönhető ez a kiutalás annak a ténynek, hogy apai nagybátyám, aki építészmérnök volt, az I. kerületi Tanácsnál dolgozott építész-ként. Valahogy akkor még ez lehetséges volt. Mindenesetre abban a lakásban, a 3. szobában lakott egy nagyon rosszindulatú nő, aki nagy párttag volt és mindent elkövetett annak érdekében, hogy mi ne kerüljünk oda. Én még életemben ilyen gyűlölettel nem találkoztam. Azt mondta, hogy poloskát fog betenni a szobánkba. Meg is tette. Gyufaskatulyában gyűjtötte össze és becsempészte hozzánk. Addig soha sem láttam poloskát. Nem valami szép látvány. Nagymama, aki nagyon tiszta háziasszony volt, nem győzte irtani őket, kevés sikerrel. Ezzel a nővel közös volt az előszoba,

konyha, kamra, fürdőszoba, WC. Ez volt a társbérletek hőskora. Anyám, aki kevés-
sel azelőtt „tért meg” (erről a megtérésről még néhány szót kell ejtenem), azt mondta a családnak, hogy bízzuk ezt a Margit nevű társbérletet csak rá, majd ő reagál mindenre, mi csak hagyjuk békén. És itt saját szememmel láttam, 10 évesen megéltem, hogy mire képes az igazi, nem képmutató szeretet.

Anyám istenhívó evangélikus volt ugyan, de nem különösebben vallásos. A háború, menekülés, az egész addigi életének felfordulása azonban keresésre indította. Katolizálni akart, lévén apám és mi gyerekek is katolikusok. Ehhez szükség volt egy elbocsátó írásra az evangélikus egyháztól. Felment tehát a bécsikapu-téri evangélikus paphoz, hogy megszerezze ezt a papírt, ahol akkor történetesen épp *Sréter Ferenc* volt a lelkész, komoly hívő ember és protestáns berkekben országos hírvő evangélizátor. Kérdi anyámat, hogy miért akar katolizálni? Mondja anyám:

„Mert eddig vagyok a bűneimmel” – közben mutatja a homlokán, hogy meddig – „és a katolikus egyházban lehet gyónni, az evangélikusban meg nem.” A lelkész erre elmosolyodott és csak annyit mondott: „Jövő héten minden este evangélicizáció lesz itt nálunk a budavári templomban. Csak arra kérem, hogy jöjjön el minden este, és ha még szombaton is át akar térni katolikusá, kiállítom a szükséges papírost.” Anyám otthon meséli apámnak: „Hülye ez a pap. Mondom neki, hogy eddig vagyok a bűneimmel és ez csak mosolyog”. Aztán anyám minden este elment az evangélicizációra, és már a hét elején megtért. De ez a megtérés gyökeres volt. Teljes hátraarc. Többé nem akart katolikusá áttérni, hanem teljes bevetéssel elkezdte a számára addig teljesen ismeretlen keresztyén életet. Többek között ki akarta próbálni, hogy működik-e a Krisztustól kapott szeretet és ennek remek próbaterepe volt a társbérlet. Saját szememmel láttam, hogy a társbérlet valahányszor csak rosszindulatúan kereszttetett nekünk (és ez napi rendszerességgel előfordult), anyám mindig szeretettel válaszolt, a fürdőszobát, konyhát mindig felmosta, nem tett szemrehányást, hogy az a kisujját sem mozdítja, ha szidott bennünket, nem válaszolt és mindenféle apró és nagy kellemetlenséget valami értelmetlen kedvességgel viszonzott. Egyszer ez a H. Margit nevű társbérlet megbetegedett. Anyám levest vitt be neki, meg ellátta, amivel kellett. A Biblia szerint a szelíd beszéd csontot tör. Csontot nem láttam, de ezt a Margitot igen. Lassan-lassan kedvesebb lett. Eleinte még nagyon óvakodva közeledett, de amikor 1951. június 19-én kitelepítettek bennünket, elsőként (és egyetlenként) elszaladt a párthoz és próbált intézkedni, mondván, hogy a többi ügynevezett régi urakért, burzsujokért nem

kár, de ezek kivételesen rendes emberek és nem lehetne-e ezt a kitelepítést visszacsinálni? Persze nem lehetett. Helyettünk egy ávós családot kapott. Nem tudom, milyen viszonyban volt velük, de nekünk senki olyan nagy és tartalmas csomagot nem küldözgetett le Mezőberénybe, mint ő.

1949 nyarán, Tahiban egy ifjúsági evangélicizációs konferencián én is megtértem, szemben az akkor már 19 éves bátyámmal, aki keményen ellenállt. Ott hallottam tudniillik, hogy nincs olyan bűn, amit ha megbán az ember és bocsánatot kér, Isten meg ne bocsátana. Ez igazi evangélium volt a számomra, aki abban a tudatban voltam, hogy én az üdvösségemet egyszer s mindenkorra eljásztottam a bérmálásomkor. Hisz egy felnőtt, még hozzá egy pap mondta, hogy tudatos, meg nem gyónt bűnnel megbérmálkozni megbocsáthatatlan, halálos bűn.

Vasárnap érkeztünk Tahiba hajón. Főleg nálam idősebb fiatalok voltak, gyerek csak egy-kettő. Tulajdonképpen nemigen értettem semmit az egészből, csak annyit, hogy ha elmondom Jézusnak minden bűnömöt, régít és újat, és igazán megbánom, Ő megbocsátja. És ha imádságban behívom a szívembe, Ő beköltözik oda. Ezt teljes szívvel elhittem, s így 1949. július 5-én, kedden este, amikor lefeküdtünk szénafelhelyünkre (ami engem a wimsbachi szénadíványra emlékeztetett), néhány keresetlen szóval elmondtam Jézusnak a bűneimet, azt a régi „megbocsáthatatlant” is, és behívtam Őt a szívembe, majd elaludtam. Másnap nagy örömmel ébredtem, mintha mázsás teher esett volna le rólam. Nem tudtam, hogy az a bizonyos megtérés örömmel jár, de így volt. Azóta sok minden történt, és nem mindig tudok ennyire örülni, de egész életemben igaz

maradt az a gyermekkori döntés és jól-rosszul, de Jézussal éltem le az életemet. A 40-es években lelki ébredés volt Magyarországon, sokan fogadták el Jézust Megváltójuknak és hívő közösségek alakultak a protestáns egyházakon belül. Egy ilyen közösséghez tartoztunk mi is anyámmal a budavári evangélikus gyülekezetben.

Az 5. osztályba szüleim az Alma utcai Új Iskolába írtattak be a Kis-Svábhegyén, ami korábban magániskola volt, akkora azonban már államosították. Oda nagyon szerettem járni. Angolt tanultunk, ma is emlékszem, hogy *Oscar Wild: „The Selfish Giant”* („Az önző óriás”) c. meséjét tanultuk, és nekem a német után az angol nagyon könnyen ment. Az iskola egy villaépületben volt és tavasztól kint tartották az órákat a kertben. Nagyon szerettem az osztályfőnöknőmet, bár szüleim szerint ő „rózsaszínű” volt. Na ezt a megjegyzést is azok közé a dolgok közé soroltam, amiket egyelőre nem értek, (Gizi néni soha nem hordott rózsaszínű ruhát). Talán majd felnőttként megértem – gondoltam. A 6. és 7. osztályt már nem végezhettem ott, mert Rákosiék kitalálták, hogy minden gyerek akerületilegilletékes iskolájára s így a Batthyány utcai iskolába kerültem. Ezt az iskolát már sokkal kevésbé szerettem. Emlékszem szegény, idősebb osztályfőnökömre, *Makoviczky Dorottyára*, amikor dühében egyszer a történelemlékönyvet a sarokba vágta, mert akkora marhaságot álltak benne és azt kellett neki tanítania. Például, hogy *Horthy* a kommunistákat élve elásatta a földbe úgy, hogy a fejük kiálljon és azon lovagolt. Amikor otthon félhangosan tanultam, apám meghallotta és csak annyit mondott: „Ezt ne tanuld meg. Ez nem igaz. Bár a kormányzó úr remek lovas volt, de még ő sem tudott volna

rávenni egy lovat arra, hogy egy beásott ember fejére rálépjen. A lovak kikerülnek a fejeket.”

Kitelepítés

1951. június 18-án, hétfőn hajnalban csöngettek (szüleim már hetek óta várták ezt a korai csöngetést). Egy rendőr áll az ajtóban, átad egy papírt anyámnak, aki aláírja az átvételt. Közben nagyanyám kikapja anyám kezéből a papirost, amin ilyen szavak állnak „Véghatározat”, „végzés” „határozat”, szemüveg nélkül átfutja, és fölkelti apámat: „Kelj fel hamar, megjött a kivégzési határozat.” Apám nyugodt ember, felül, megnézi a papirost és azt mondja: „Nem kivégzési, csak kitelepítési határozat.” Ennek mindnyájan nagyon örültünk. Mégis csak más dolog, mint a kivégzés! Az egész nap e feletti örömben, de persze nagy csomagolásban is telt. Gondolom, hogy aznap az egyetlen család voltunk, aki örült a kitelepítésnek. Emberek jöttek segíteni. Nekünk alig volt saját bútorunk, hisz mi már Erdélyből bútor nélkül menekültünk. Az előző tulajdonos bútoraiiban laktunk. Ismerősünk volt és az ő kérésére laktunk a bútoraiiban, mert nem lehetett két lakása és abban a lakásban, amiben ő lakott, nem tudta elhelyezni ezeket a bútorokat. Kértük, hogy szállítsa el, mert másnap lepecsételik a lakást mindazzal, ami benne van, de nem tette. Később reklamált nálunk, de hát nem vihettük magunkkal az ő holmiját, amire nem adott engedélyt. Néhány saját darabunk is volt, amit egy román-magyar egyezmény alapján nemzetközi bankos nagybátyám 1947-ben hozott fel Erdélyből. Többek között a zongora, amit fiatalemberek, az evangélikus közösség tagjai cipeltek le a harmadik emeletről és vittek fel a Várba a gyülekezetbe.

Ezek a fiatal fiúk nem voltak tanult költözött munkások és szegények majd megszakadtak, mire a dög nehéz zongorát lecibálták a harmadik emeletről. Az evangélikus bibliai útmutatóban aznap az volt az ige, hogy „Egymás terhét hordozzátok!” Évtizedekkel később mesélte el egy akkor már öregedő mérnök, aki egyetemistaként ott segédkezett a cipekedésnél, hogy akkor azt gondolta magában, hogy jó-jó, hordoznunk kell egymás terhét, de azért ekkora teherről nem volt szó...

Másnap, 1951. június 19-én, kedden hajnalban megérkezett értünk a teherautó, szállítómunkásokkal, akik lehordták azt a néhány holmit, amink volt, 3 ágybetétet, amit előtte való nap kaptunk, az Erdélyből kihozott két antik bútoradarabot, lószőrmatracokat, 3 széket, ruhaneműt, ágyneműt, asztalneműt, néhány konyhai edényt. Az ablakok mögöl a ház lakói nézték a rakodást. Szüleimmel és nagyanyámmal együtt felmáztunk a teherautó platójára és elindultunk a korareggeli szép Budapesten a II. kerületi Vérhalom utcába, ahol egy középkorú házaspár (ha jól emlékszem Osváthéknak hívták őket) két felnőtt gyermekével, egy fiúval és egy lánnyal szintén a mi teherautónkra lettek felpakolva s így már együttesen folytattuk utunkat a józsefvárosi pályaudvarra, ahol már rengetegen voltak. Cuccainkat tehervagonokba rakták, minket fapados vasúti kocsikba tereltek. Az ablakok le voltak festve, úgyhogy nem láthattunk ki s minket sem láthattak. Dög hőség volt. Az ablakot nem szabadott, de nem is lehetett lehúzni. Órák teltek el, míg végre elindultunk. Velünk szemben egy fiatal és egy középkorú házaspár ült. A fiatalasszony folyton sírt. Időnként abbahagyta, aztán megint rázendített. Szülei és férje nyugtatgatták. Megtudtuk, hogy két és fél

éves kislányát kellett otthagynia, a szomszédokra bízva, mert a gyerek nem volt a kitelepítési listán és nem hozhatták magukkal. A nagyszülők is itt voltak a vonaton, ők rajta voltak a listán, csak épp a kislány nem, és így csak egy szomszédra bízhatták. Attól féltek, hogy állami gondozásba kerül a kicsi. Több hónap múlva aztán szerencsére megkapták a gyereket, de addig mit állhattak ki...

Egész nap utaztunk, embertelen hőségben, lehúzott és bemeszelt ablakok mögött, néha kértük a ránk vigyázó rendőröket, hogy vízért mehessünk. Általában nem engedték meg, de a helyi lakosok adtak vizet egy-egy állomáson. Késő este (vagy már éjjel volt?) érkezünk meg Mezőberénybe, a felnőttek megkönnyebbülésére, mert sokan azt hitték, hogy a Szovjetunióba visznek bennünket. Lefeküdtünk az árok szélén, talán még aludtunk is, arra már nem emlékszem. Egyszer csak egy volt iskolatársam küszik mellénk. *Jaloviczky Ida* egy évvel idősebb volt, mint én, tehát ő éppen elvégezte a 8. osztályt, én meg a 7-et, de ő emlékezett rám. Nagyon megörültünk egymásnak és barátságunk azóta tart. Aztán reggel stráfkocsikkal jöttek a kulák gazdák a hozzájuk telepítettekért. A kulákok nyakára telepítettek bennünket, de hamarosan rájöttek ők is, hogy nem jószántunkból érkezünk, és hogy az embertelen rendszer egymással akar büntetni bennünket. Így a legtöbb helyen jóban voltak a kitelepítettek a gazda családdal. Értünk nem jött senki, mert egy sváb özvegyasszonyhoz telepítettek ki minket, akinek már leseperték a padlását, elvették minden állatát és már semmije sem volt az egyetlen, 28 éves elmebeteg fián kívül. Hogy milyen kocsin érkezünk, ki vitt be minket, már nem emlékszem, csak arra, hogy

a kedves Wagnerné tejet melegített nekünk. Még most is számban van az íze, annyira jól esett. A legkisebb földes szobát kaptuk. Beállítottuk a 3 fekvőhelyet, nagyanyámnak és a szüleimnek, én pedig kint az udvaron raktam egymásra a lószőr matracokat és mindnyájan lefeküdtünk és estig aludtunk. Este aztán berámoltuk a cókókunkat a kicsi szobába. Asztalunk nem volt. Nekem ágyam se. A lószőr matracokon azonban nagyon jól esett az alvás, ezúttal már bent a szobában. A budi kint volt a kert végében, a mellett tartózkodott háziasszonyunk fia, fürdőnadrágban, nagy szakállal, és egy baltát tartott a kezében. Néha féltérdre ereszkedett és a levegőbe lőtt a baltával. Puff-puff – mondta. Bár Wagner néni mondta, hogy a fia ártalmatlan és nem kell tőle félni, én mégsem mertem WC-re menni, a szomszédba kéredeztem. Anyámék is féltettek ettől a szegény örültől. Anyja szerint akkor örült meg, amikor bejöttek az oroszok. Lehet, de az is igaz, hogy elég belterjes házasságok voltak a nagyközségben, amelyben svábok, tótok és magyarok éltek, a sváb, tót és magyar negyedben. Nem voltak nemzetiségi villódzások, de házasságok sem a különböző nemzetiségek között, vagy legalábbis nem gyakran. Apám bement a tanácselnökhöz, hogy egy másik lakóhelyet kérjen, mondván, hogy 13 éves kislánya fél az örült férfitől. A vad kommunista tanácselnök tegeződve ráordított apámra: „Takarodj innen, te nép ellensége. Örülj, hogy nem egy kecskeólat kaptál. Kotródj!” Apám tehát elkotródott és még egy évig laktunk Wagnernénál, az örült fiával együtt, aki tényleg nem bántott minket. Aztán egy év múlva találtunk egy kis szobát, amiért valami keveset fizettünk is. Akicsi, földes szobában egy búboskemence is volt. A ház a betonos oldalon volt, ami azt jelentette, hogy hála a betonjárdának

ősztől tavaszig nem kellett cuppogó sárban járnunk. A betonos oldalon lakni egyfajta társadalmi felemelkedést jelentett a nem betonos oldalhoz képest. Azonkívül villany is volt, most már rádiót is hallgathattunk. A búboskemence fűtése anyám feladata volt. Kora reggel fűtött be 3–4 kosár szalmával, amit nyáron kerestünk meg az aratáskor. A befűtés egy órát vett ugyan igénybe, mert a „szívónóval”, egy hosszú lapátszerű szerszámmal a paraszat mindig a kemence belső falához kellett tolni és megvárni, amíg a következő szalmaadag is izzik, de a meleg 24 óra hosszat egyenletesen áradt, pedig közben többször szellőztettünk. Szüleim szerint a kemencés fűtés a legjobb fűtés, amit el lehet képzelni. Kár, hogy azóta a legtöbb helyen lebontották a kemencéket és áttértek az olajfűtésre. A kemencében remek pogácsát lehetett sütni, bablevest főzni. Este üldögéltünk a padkán (ha ugyan volt ott hely, mert legtöbbször vendégek ültek ott, olyan öreg kitelepítettek, akik nem tudtak fűteni, vagy mert nem értettek hozzá, vagy mert nem volt rá pénzük.) Asztalt apám ácsolt, így asztalunk is volt. Az alatt aludtam én a matracokon. Eleinte hetenként, később ritkábban jöttek a rendőrök esténként ellenőrizni, hogy nem szöktünk-e meg. Megszámoltak bennünket s kérdezték, hogy hol a negyedik. „Itt vagyok” – szoltam ki az asztal alól, mire általában zseblámpával belevilágítottak a szemembe. Néha apámat felszólították, hogy keljen fel, öltözzön fel és menjen velük. Sose tudtuk, hogy internálótáborba viszik-e vagy az Andrásy útra, de általában a saroknál elengedték és pár perc múlva hazajött.

Házigazdánk, *Komlódi András* gazda és a felesége, kedves emberek voltak, ők laktak a szép nagy, tornácós házban. Velük

lakott még lányuk és vejük, *Kukouczki Mihály* (aki csinos tót ember volt és nagyon szeretett olvasni) meg a kislányuk, az 5 éves Icuka. No meg a dédi, az öreg Zsuzsa mama, akinek a kis szobájában (a keresztpületben) laktunk mi. Az udvaron virágok voltak, mellettünk egy tároló féle helyiség, amiben szénát tároltak.

Már a megérkezésünk utáni második napon jelentkezünk munkára. Vontatóval vittek ki Hosszútelekre aratni. Városi emberek lévén, a legtöbb kitelepített egyáltalán nem értett a mezőgazdasági munkához. Eleinte az öltözetük is alkalmatlan volt erre, főleg a férfiaké. Volt, aki vadászruhában jött, volt, aki pizsamában. De idővel azért megtanultuk a különféle mezőgazdasági munkákat. Az első napokban történt, hogy egy csapat kitelepített Mezőberényből vittek ki a mezőre, a másik csapatot pedig a Berényhez közel eső Hunyáról. A két társaság közepén találkozott és tekintve, hogy az elmúlt rendszer ekkor még csak 6 éve múlt el, a közelmúlt társasági szokásai még éltek, a két csoport bemutatkozott egymásnak, a férfiak öszszecsapták a bokájukat, kezét csókoltak a hölgyeknek, voltak, akik ismerték egymást társaságból. Messziről nézve úgy tűnhetett, mintha egy különös táncot mutatnának be. A parasztok elhűlve nézték. Mi ez? Egy másik kép, ami felöltik bennem: az egyik kitelepített fiatalember lefeküdt egy boglya mellé, lábfejére szalmakalapot tett és hosszú lábát le-fel mozgatva, messziről úgy nézett ki, mintha hajolgatna s dolgozna. Mondtuk neki, hogy ez fárasztóbb, mintha valóban dolgozna. De ő csak megvetően ezt mondta: Ezeknek?

De általában az volt jellemző, hogy mindenki rendesen dolgozott, hisz meg kellett

élnünk. Én aztán elszegődtem vízfordónak. Ez nem volt könnyű hivatal, mert két kantát (a kannát ott kantának hívták) kellett vinni, ami 8–8 liter vizet jelentett. Ezt a tanyától nagyon messzire kellett kivinni, oda, ahol az aratás, vagy ha más munka volt, a kapálás épp tartott és a nagy hőségben a két kanna víz bizony nagyon hamar elfogyott. A kantatetőből ittak az emberek, mindegyik után kissé kilötyköltem (ez volt a mosogatás), de hamarosan rájöttem, hogy ezzel sok víz fogy és bizony nagyon takarékosan „mosogattam”. Az évek során különféle mezőgazdasági munkákat végeztünk, én sem voltam mindig vízfordó: kapáltunk, kukoricát törtünk, cukorrépat szedtünk, a Körösparton fűzfáztunk. A fiúk vágták a fűzet, mi lányok egy kétágú vason áthúzva, hántottuk. Nagy kötegekbe kötöttük, vonatokkal szállították el. Megalakítottuk a Wig-wam brigádöt, amiben csak tínédzserek voltak. De volt ötte brigád is. Emlékszem még az elején kivettek bennünket egy tanyára, megmutatták, hogy hogyan kell kukoricát kapálni, hogy mindenki vegyen két sort és úgy haladjon előre. Mellettem az öreg Fabinyiné kapált nagy ügyetlenül és racs-csolva kérdezte tőlem. „Te kérrlek szépen, hol van itt a demarrkációs vonal?” Persze nekem fogalmam se volt, hogy mi a csuda lehet az a demar-kációs vonal, de láttam, hogy olyan ügyetlen szegény, hogy mondtam neki, hogy csak úgy kapirgáljon maga előtt, én majd viszem az ő második sorát. Aztán kereste a „toálettet”. A tanyán nem értették, hogy mi az. Mondtam, hogy a WC. Ja az itt nincs – mondták. Menjen a kukoricásba... Ezt meg ő nem értette tisztán. De aztán ő is belejött a dolgokba.

Dolgoztunk kőműveseknél is. Emlékszem, hogy egyszer néhány hétig egy

tyúkfarmot építettünk. Kávássyné, aki idős urával és 3 éves kislányával volt kitelepítve, csinos fiatalasszony volt. Az egyik kőműves szemet vetett rá, de csak odáig merészkedett az udvarlásban, hogy sokszor megcsinálta helyette a nehezebb munkát. Egyik reggel egy villára tűzött szilvás-gombóccal kínálta. Nagyon irigyeltük kiemelkedő helyzetéért. Munka közben az asszonyok régi bálokról, a letűnt kor társasági életéről beszélgettek. Meséli ez a Kávássyné, hogy milyen báliruhája volt a mit tudom én milyen bálon. „És kitől tetszett kölcsönkérni?” – kérdeztem. A felnőttek nevettek, hogy mi akkori gyerekek már el sem tudtuk képzelni, hogy valakinek lehet saját báliruhája. A férfiak között emlékszem egy katonatisztra, aki zeneileg művelt volt s a „Ki nyer ma?” rádiós műsor „elődjeként” mindig találós kérdéseket tett fel. Elfütyült egy-egy dallamot és ki kellett találni, hogy milyen zenedarabból való. Egyszer nagy büszkeségemre *Wagner* Lohengrinjéből eltaláltam az *Elza álma* c. áriát, amit többször hallottam anyámtól. Wagnert nem „á”-val, hanem „a”-val mondtam, ahogy a svábok között gyakori Wagner nevet a berényiek ejtették. Ezen jól nevettek a felnőttek. Amilyen hiú voltam, nagyot nőttem a saját szememben, hogy íme megnevettettem az okos felnőtteket.

A 8. osztályt Berényben végeztem. Az osztályban heten voltunk kitelepítettek. A helybeliek minket csak pestieknek hívtak. Soha nem találkoztam ellenségeskedéssel sem a gyerekek sem a felnőttek részéről. Egyszer ugyan az idős énektanár adott nekem egy nyaklevest, mert az első padban ültem és én estem kézre. Az osztály hangoskodott, amikor a tanár belépett és így intett minket rendre. Én speciell akkor nem is kiabáltam, hanem épp olvastam.

Otthon duzzogtam, hogy milyen igazságtalanság ért, de apám mondta, hogy lehet, hogy ki van adva a tanároknak, hogy a kitelepítettekkel bánjanak egy kicsit durvábban. Semmi bajom sem lett ettől a pofontól, az öreg tanárnak pedig talán szerzett egy jó pontot és ezért nem fogják kitenni. Ez okos magyarázat volt s ebben meg lehetett nyugodni. A tanárok azért nem osztályoztak le bennünket, ha jól feleltünk, mi is megkaptuk az ötöst.

Egy délelőtti tornaóránk volt a lányok tornatermében (szép, városias iskolánk volt: 2 épület összeépítve, a lányiskola épülete és a fiúiskola épülete.) Bejön az igazgató a tornaterembe, mindnyájan tornaruhában voltunk és mondja, hogy a pestiek lépjenek ki. Átvitt bennünket a fiúiskola tornatermébe. A fiúk is és mi is tornadresszben bámultuk egymást. Az igazgató a fiúknak megparancsolta, hogy üljenek körbe a fal mellé, minket pedig beállított a középre és valami olyasmit mondott, hogy „jól néztek meg magatoknak ezeket az osztálylenségeket, akik amíg ti és szüleitek kint a mezőn izzadva dolgoznak, ezek a Váci utcán sétálnak.” Meg még ehhez hasonló baromságokat mondott a fiúknak, akik vigyorogtak, röhögtek rajtuk, mi meg ott álltunk leforrázva, megalázva. Egyikünk el kezdett sírni, mondtam neki halkán, hogy „ne sírj te hülye, ezen inkább nevetni kellene.” Amíg záporozott ránk a sok szitok, megkérdeztem halkán a mellettem álló Némethy Orsít: „te tudod, hogy hol van a Váci utca?” Én tudniillik budai gyerek lévén nemigen jártam még a Váci utcában. De ezen az eseten kívül nem emlékszem különösebb megaláztatásra. Osztályfőnkünk a „kiruszki” volt, aki orosz tanított és nemrég mesélte, hogy csak néhány leckével járt előttünk. De ő is és a többi

tanárunk is jól bánt velünk és jól tanítottak. A 8. osztály elvégzése után írásban jelentkeztem a békési gimnáziumba, ahonnan azt a választ kaptam, hogy „Ön, mint a nép ellensége a Magyar Népköztársaság minden közép- és felsőfokú tanintézményéből ki van tiltva ilyen és ilyen paragrafus alapján.” Körülbelül így hangzott a levél és engem büszkeség töltött el, hogy 14 éves koromban már „önöznek”. Mindenesetre néhányan megvettük az I. gimnázium könyveit és a Lónyay utcai gimnázium egy volt latintanárhoz (akit tábornok apja miatt telepítettek ki) jártunk tanulni hét végén vagy a téli napokon, amikor nem volt munkánk, csak hogy ne maradjunk egészen tudatlanok. Egyszer a mi gazdánk családja legidősebb tagja, Zsuzsa mama, beült hozzánk a búbos kemence mellé, látva könyveim címét (kémia, fizika, biológia, matematika) rosszállólag jegyezte meg, hogy „miféle „kumenista” dolgokat tanulsz te itten?” A Csonka gépgyáros unokájával, Csonka Jánossal tanultam együtt. Nálam idősebb, nagyon okos fiú volt. (56 után Kanadába disszidált és megérkezése után nem sokkal egy sfbalesetben meghalt). Jó barátnőim voltak a már említett Jalsoviczky Ida, *Kuín Lulu* osztálytársam, *Jármy Zsuzsi*. Egyszer Lulu elhozta Gabi nevű 5 éves kishúgát hozzánk, aki a mi házigazdánk Icuka nevű kis unokájával volt egyidős és a gyerekek jól játszottak. Egyszer csak arra leszünk figyelmesek, hogy Icuka azt mondja: „Én tót vagyok, te mi vagy?” Gabika egy pillanatig gondolkodik: „Én úri” – azt hitte, hogy az is egy nemzetiség, mint a berényi tótok meg németek. Biztos sokszor hallotta, hogy úri kislány ezt nem csinálja, azt nem csinálja és ebből gondolta, hogy ő nem tót, nem német, hanem úri nemzetiségű. Egy nagyon kedves, művelt kitelepített asszonytól, *Sibelka*

Arturné Lili nénitől tanultunk angolul. Én már ötödikes koromban tanultam egy évig angolul, úgyhogy szerettem ezeket az órákat. Lili nénit szüleivel – akik nem sokkal azelőtt jöttek vissza Auschwitzból – és anyósával együtt telepítették ki, férje és bátyja koncentrációs táborban voltak (talán Recsken). Olyan dolgokra emlékszem, hogy a már emlegetett Petri család az aránylag közeli Békéscsabán lakott. A felnőttek nem mertek meglátogatni bennünket (a férfi állatorvos volt és féltette az állását, akkoriban mi törvényen kívüliek voltunk és kellemetlenséget okozhatott volna neki, ha meglátogat minket), hanem a nagyon csinos gimnazista lányukat, Juditot, küldték el hozzánk egy kétkilós kenyérral. Micsoda öröm volt az akkor, hisz a kenyér hiány-cikk volt, és ha éppen volt szállítás, órákig kellett érte sorbaállni. Az is előfordult nem egyszer, hogy a boltos időnként elkiáltotta magát: „pestiek a sor végére!” Egy napon nagy öröm ért, mert a budai közösségből meglátogatott bennünket Anni néni, aki harmadik gyerekét várta, és mint terhes kismama nem félt eljönni hozzánk, remélve, hogy a kismákat nem bántják. Nekem lelki vezetőm volt, leveleztünk is, és persze nagy öröm volt, hogy eljött. Egyszer meg *Nagy Évi* állított be látogatóba a közösségből. Neki is nagyon örültünk. Neki *Csanakyné* volt a berényi kitelepített rokona, őt jött meglátogatni, és persze minket is. Csanakynéval együtt is dolgoztunk és nagyon szerettem vele beszélgetni, pedig a lányai idősebbek voltak, mint én.

Mindhárman dolgoztunk (apám vasbetonszerelő volt egy építkezésen, télen pedig kitalálta, hogy járta a tanyákat és házakat, ahol disznóölés volt (engedélyezett!., mert ha nem, elhurcolták a gazdát),

és fenőkővel élesítette a késeket. Természetben kapott ezt-azt. Ahány tojással jött haza, annyit kukorékolt. Mondtam neki, hogy a tojást nem a kakas tojja, azt mondta, tudja, de kotkodácsolni nem tud. Édesanyával néha együtt dolgoztunk. 1953-ban, amikor már „felszabadultunk”, ősszel még elmentünk kukoricát törni és amit ott kerestünk, abból a pénzből költöztünk fel a Pest melletti Kistarcsára. De előbb még sok minden történt. Dolgoztam rizsföldön is, vízben állva, meg gyapotot szedtünk, ami jó derék-munka volt. A legjobban a Kőrös mellett szerettem dolgozni, mert akkor a déli pihenő időben jókat úsztunk a folyóban. Egyszer kimentettünk egy tehenet, ami a másik, löszös partfalról belecsúszott a folyóba. Rángattuk a szarvánál fogva, de amint talajt érzett a lába alatt, fogta magát, megfordult és mélyen visszaúszott a folyóba. Na azután soha többé nem mentettünk tehenet... Volt, hogy úgy úsztunk át a Kőrösön, hogy egyik kezünkben a kapa, a szandálunk és a sortunk, és csak a másikkal tempóztunk. Ezzel megspóroltunk néhány kilométert a hídig. A wig-wam brigád egyik jeles tagja Farnék Laci volt, aki már 18 éves nagy fiú volt, és a mi szemünkben nagyon művelt, mert ebédidőben egy kockás papírlapra lerajzolta a párizsi Notre Dame-ot és ezzel nekem nagyon imponált. Neki volt biciklijé és volt egy idő, amikor értem jött és úgy vitt ki az 5–6 km-re lévő Kőröshöz. Szegény nagyon zihált, mert hosszú, sovány fiú volt, én meg nem túl sovány, de azért győzte. Aztán feltörtem, mert apám öccse küldött nekem egy elég régi, de azért használható biciklit és attól kezdve nagy úr voltam – nem kellett gyalog járnom a munkába. A Kőrös-parti munka során, amikor csak mi fiatalok voltunk egymás között, rengeteget beszélgettünk, tervezgettünk, hogy ha majd egyszer

így meg úgy.... Arra is emlékszem, hogy majdnem mindenki élesztőpástétomos kenyeret hozott magával enni. Néha elcseréltük egymással, hátha a másiké jobb. Miután valamire mindig és mindenütt fel kell vágni, itt arra vágtunk fel, hogy ki milyen szegény, kinek jut már csak víz tej helyett az élesztőpástétomba. (Különben ez egy elég ízletes étel volt, hagymával, élesztőből.) Talán azt gondoltuk, hogy ki minél szegényebb, annál előkelőbb? Már nem emlékszem. Otthon én voltam a vízfordó. Amikor egésznapos munka és 5–6 km gyaloglás után (a biciklis idő előtt) hazaérkeztem, fogtam a két kantát és elmentem a három sarokra lévő artézi kútra vízért. Ez lágú víz volt, ezzel főztünk, az ihatatlan vizű kútban történt hűtés után ezt ittuk, és ebben is mosakodtunk. Vasárnaponként apámmal a katolikus templomba jártunk misére, bibliáórára pedig anyámmal *Kun-Kaiser József*, német evangélikus lelkészékhez. Kató néni, a lelkész fiatal felesége nagyon kedves asszony volt. Nemkülönben a lelkész is. Nagyanyám vitte a háztartást, általában meleg vacsorával járt. Egyszer előre megfőzte a szilvás gombócot az egész családnak, 32 darabot, és elment az egyik barátnőjéhez azzal, hogy mi úgyis csak estefelé érkezünk haza. Miután közben elkezdett esni az eső, én hamarabb hazajöttem az építkezésről (ahol téglát hordtam), mert a kőművesek esőben nem dolgoznak. Farkaséhes voltam és befaltam mind a 32 (elég kicsi) szilvás gombócot. Azt hittem, van még. De nem volt. Amikor nagyanyám hazajött, majdnem sírva fakadt. Pozsonyi lévén, gyakran használt német kifejezéseket és azt mondta, hogy „ein Vielfrass wird nicht geboren, sondern erzogen” (a nagyevő nem annak születik, hanem arra nevelik.) De hát egész nap nehéz fizikai munkát végeztem, 15 éves

voltam és az összes gombócot fölfaltam. Még ma is szégyellem magam érte.

Még a legelején egyszer jön haza nagyanyám a betonos járdán és vele szembe jön egy szintén pesti idős hölgy (nagyanyám 75 éves volt ekkor). Elmennek egymás mellett, de mindketten visszafordulnak. Bemutatkoznak egymásnak, asszonyneveik nem mond semmit a számukra, de mindketten emlékeznek rá, hogy egyszer nagyon régen már találkoztak. Akkor az egyik megmondja a lánynevét, és a másik nevetve borul a nyakába: 14 éves koruk óta nem látták egymást, de addig nagyon jó barátnők voltak, szomszédok, szomszédos földbirtokosok voltak a szüleik Pozsony megyében, osztálytársak is voltak. De egyszer valami fiún összevesztek és soha többé nem látták egymást. *Dorogi Sámuelné* volt az idős hölgy, férje tábornok volt, aki már 1938-ban meghalt, (azért az öregasszonyt kitelepítették). Gyereke nem volt, nyugdíját megvonták és gyakorlatilag nem volt miből élni. Nagyon gondozott, finom öreg hölgy volt, egyáltalán nem panaszkodott. De hát már túl öreg volt ahhoz, hogy eljárjon dolgozni. Anyám még két másik kitelepített asszonnyal megszervezte, hogy az ilyen egyedülálló, dolgozni nem tudó, jövedelem nélküli öregeknek felváltva vittek ebédet és az illetők házigazdáival megbeszélték, hogy azok adnak reggelit és vacsorát, ezért gyűjtést rendeztek a kitelepítettek egymás között és valamit fizettek a gazdáknak. Persze volt olyan, aki nem fogadta el. Nagymamám újra megtalálta öreg barátnője gyakran jött el hozzánk, mindenre pontosan emlékeztek, csak arra nem, hogy ki volt az a fiú, aki miatt egy életre összevesztek.

Egyszer ezt az öreg tábornokné behívták a tanácsházára békekölcsönt jegyezni.

A tanácselnök, egy mini-sztálin, kegyetlen, goromba fráter, mondja neki, hogy jegyezzen 500 Ft-ot. „Nincs jövedelmem, nincs nyugdíjam, nincs gyerekem, miből fizessem ki?” „Jegyezz, vén kurva, különben lerugdallak a pincébe!” Mire Klári néni: „Nem kell engem lerugdálni, lemegyek magam is” – és szépen letipeg az emeletről, le egészen a pincéig. Ott állatták egész nap (lehet, hogy közben le is ültetett a földre), aztán estefelé elengedték. Nem bántották.

A már említett Farnék Laci anyjával és négy kisebb testvérével volt kitelepítve. Anyja és ő tartották el a családot, a többi gyerek még túl fiatal volt a munkához. Apjuk Recsken ült. Ezt a fiút is behívták békekölcsönt jegyezni. Mondta, hogy így is majdnem éheznek, ő nem tud egy fillért sem adni. Erre úgy megverték, a haját úgy kitepték, hogy még egy év múlva is a kezében maradt egy csomó haj, ha végigsimított a fején. De ő sem jegyzett. Az egyik kitelepített kórházba kellett szállítani, mert a szadista tanácselnök lerúgta a veséjét. Itt viszont rajtavesztett az elnök, mert az illető veje Budapesten befolyásos ember volt, kapcsolatai voltak a párthoz is, és nagy baja lett a tanácselnöknek. Nem emlékszem már, hogy mi történt vele, hogy elhelyezték-e. Jóval később hallottam, hogy a pesti Blaha Lujza téren koldult, egy berényi felismerte.

Munkakönyvet szerzünk

Amikor betöltöttük a 14. évünket, a 8. osztály elvégzése után, Kuún Lulu barátnőmmel elhatároztuk, hogy bemegyünk Békéscsabára munkakönyvért, mert voltak olyan munkahelyek ahol anélkül nem lehetett dolgozni. Viszont nekünk szigorúan tilos volt elhagyni Mezőberényt. Így egyik nap csatlakoztunk a Berényből Csabára utazó

gimnazistákhoz, mintha mi is azok lennénk és Csabán elmentünk a tanácsházára. Ott szerencsénkre egy nagyon jóindulatú tisztviselőhöz kerültünk, aki egész biztosan átlátta a helyzetet és tudta, hogy kitelepítettek vagyunk, de nem kérdezte, és mind a kettőnknek kiállította a munkakönyvet (ma is megvan). Amikor délután hazaértünk és otthon elmeséltük, megfagyott a levegő. Apám elsápadt és csak annyit mondott, hogy felelőtlenek vagyunk, mindkettőjüket, őt is és Lulu apját is (aki tetejében még gróf is volt), azonnal internálták volna, ha kiderül, hogy megszöktünk Mezőberényből. De hát nem derült ki és nagyon boldogok voltunk a munkakönyvünkkel. Azon a télen én voltam az egyedüli, aki dolgozott (valami gubót vagy mit fejtettünk) és ezt munkakönyvvel tehettem csak. Apámnak biztosan rossz érzés lehetett, hogy a 14 éves lánya tartja el a családot. Bár ez azért nem egészen így volt, mert ő is járt késeket fenni – ami viszont nem túl sokat hozott a konyhára, mert a parasztok szegények voltak és a hatóságok csak itt-ott engedélyezték a disznóvágást. Megélhetésünkhöz az is hozzájárult, hogy a budavári közösség megszervezte, hogy számunkra ismeretlen vidéki testvérek küldjenek nekünk csomagot. Mindig nagy öröm volt egy-egy ilyen élelmiszercsomag. No meg a volt társbérletől is jött csomag. 1951 karácsonyán olyan rengeteg csomag érkezett a több száz pesti család részére, hogy ki kellett bővíteni a postahivatalt.

Budapestről mintegy 14.000 embert telepítettek ki és ebből kb. 1200-at Mezőberénybe. Ez volt az a Békés megyei nagyközség, ahová a legtöbb embert telepítettek ki. Általában volt földbirtokosokat, egy-két arisztokratát, miniszteriális embereket, katonatiszteket, a volt középosztály

képviselőit fosztották meg otthonuktól, javaiktól, egyszisztenciájuktól.

Húsz éves bátyám nem volt velünk együtt a kitelepítésben, mert „muszos” (munkaszolgálatos) katoná idejét töltötte (két évet?) Baján. A kommunisták bevezették ezt a szolgálatot, a háború előtti munkaszolgálat mintájára, amikor zsidókat vittek munkaszolgálatra. Az 50-es években kulákok, volt középosztálybeliek és egyáltalán az osztályellenség fiait vitték el. Bátyám ott egyszer egy kimenőn megismerkedett egy bajai kofának a lányával, aki nagyon rendes volt hozzá az alatt az egy év alatt, amíg a „musz”-on belül börtönbe zárták, (élelmiszert vitt be neki a börtönbe), s így mikor letelt bátyám muszos ideje, eljegyezte a leányzót és el is hozta hozzánk Mezőberénybe. Bálint azért került börtönbe, mert egyszer, amikor egy tanyára voltak kivényelve, a tanya körül legelésző lovak közül az egyikre felpattant (gyerekkora óta remek lovas volt, hisz méntelepen nőtt föl) és kicsit nyargalászott a tanya körül. Az őrmester megkérdezte tőle, hogy honnan tud ilyen jól lovagolni, szórén megülni a lovat. Bátyám, bár becsületes fiú volt, egyáltalán nem volt hazudós, mégsem merte bevallani, hogy milyen minőségben élt ő méntelepen és azt mondta, hogy lovas volt. Persze azonnal kiderült, hogy ez nem volt igaz és ezért egy évi fogházra ítélték. Később mesélte, hogy ott sok kulák-fiú volt és azok viselték a legnehezebben a fogságot. Sokan öngyilkosok lettek, például összetörték az alumíniumkanalat és lenyelték. Bátyám szerint a fogságot általában a vallásosak és a nagyon műveltek viselték el a legjobban.

Nagyanyám, aki egy elszegényedett dzsentrilány és talán ezért kissé sznob is volt, egy este, amikor mind a négyen ott

ültünk a kis földes szobában az asztal körül, felsóhajtott, hogy bezzeg G. (egy unokatestvérünk) a Gótai Almanach szerint tudott nőszülni...Mire apám (aki egyáltalán nem volt sznob) megjegyezte: „Bálint meg a kincses kalendárium szerint”. Ezen jót neveltünk. Bár szegény fiút, amint meg volt az esküvő és beköltöztek a budapesti albérletbe, ifjú felesége elhagyta, beadta a válópert, felhozatta Pestre bajai barátját és később hozzá is ment. Bevallotta bátyámnak, hogy az egész házasság csak arra kellett nekik, hogy budapesti lakhatási jogot szerezzenek ilyen joggal rendelkező bátyám révén. Akkoriban, ha valaki nem volt eleve budapesti lakos, legalább 5 évig kellett ahhoz Budapesten dolgoznia, hogy jogot szerezzen az ittlakásra. Úgyhogy a kincses kalendárium nem ütött be, bár később a gótaiak is elváltak...

76 éves nagyanyám már Budapesten sem volt egészséges, és itt szinte orvosi segítség nélkül, volt, kivizsgálásra nem mehetett, hisz nem hagyhatta el a község határát. Egy kitelepített földbirtokos (ha jól emlékszem *Scheftsik* volt a neve), akinek ugyan volt orvosi diplomája, de soha sem praktizált, és ott Berényben mélyedt bele újból régi orvosi könyveibe, ő járt el nagymamához és próbálta szívkoszorú érelmeszesedését gyógyítani. Hogy volt-e egyáltalán és ha igen, honnan, orvosság, azt már nem tudom. Nagyanyám 1953 márciusában meghalt. Haldoklása néhány napig tartott. Arra az időre házigazdánk megengedte, hogy náluk aludjak fent a házban, mert még csak 15 éves voltam és nagyon félttem nagyanyám halálhörgésétől. Apám a pici földes szobában lakott együtt nagyanyámmal, aki az anyósa volt, de soha semmi nézeteltérés nem volt közöttük, mindig nagyon jóban voltak. Nagyanyámnak nagy temetése volt,

egyike volt az első kitelepített halottaknak, így rengetegen jöttek el. *Komlódi András* bácsiék megengedték, hogy a ház tornácán ravatalozzák fel, Kun Kaiser József evangélikus lelkész ott az udvaron búcsúztatta. Az udvar feketéllet a tömegtől. Szegény jó kis sznob nagymamám örült volna, ha tudja, mennyi volt miniszteri tanácsos (sőt egy miniszter is, *Gyulay Tibor* bácsi, akitől szintén tanultam angolul), és magasrangú katonatiszt vett részt a temetésén. A temetés körül bonyodalmak adódtak, mert a hatóságok nem engedélyezték a temetést a községi temetőbe, csak a felhagyott német temetőbe, annak a szélén, a kukoricás mellett. Ez még nem lett volna olyan nagy baj. A baj ott kezdődött, hogy semmiféle kocsit nem adtak, illetve nem lehetett szerezni. A kulákoktól minden kocsit, lovat elvettek, a TSZ és az állami gazdaság nem adott ilyen törvényen kívüli személyi temetéséhez fuvar, egyszerűen nem lehetett kocsit felhajtani a temetéshez és a német temető nagyon messze volt tőlünk. A tanácsházán azt mondták, hogy „vigyék ki taligán”. Hát ezt a csúfságot azért már nem akarták elfogadni a szüleim és anyám valahogy (de hogy honnan, azt nem tudom, kár hogy már nem kérdezhetem meg tőle) szerzett egy stráfkocsit egy lóval és így kísérhettük ki a temetőbe szegény nagymamát, aki már az első világháború után a Felvidékről menekült, aztán 1944-ben Erdélyből egész Bajorországig, végül pedig kitelepítették. De hogy miért kellett Magyarországon a XX. században egy háziasszonyt, egy kisembert ennyit üldözni?

Nagyanyám sírja Mezőberényben van, nagyapámé Csabdin, a bátyámé Lausanneban, szüleimé Budapesten, nagybátyámé Ausztriában. Jól szétszóródtunk, mint annyi meg annyi magyar család!

(*folytatjuk*)